

СТВОРЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ВІТЧИЗНЯНОГО ТУРИСТИЧНОГО КЛАСТЕРА В УМОВАХ ДІЮЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Обґрунтовано необхідність створення кластерів у різних секторах економіки, виходячи з позиції глобалізації суспільства. Розглянуто шляхи створення моделей функціонального туристичного кластера в умовах відсутності законодавчої бази України, яка б дозволяла регулювати процеси створення та функціонування кластерів, а також відносини між його учасниками. Визначено задачі і функції влади, бізнесу, науки та громадськості для ефективної роботи кластера.

Ключові слова: кластер, кластерна модель, кластерна стратегія, керована самоорганізація.

К. О. SHYLKINA

Kherson National Technical University

CREATING FUNCTIONAL MODEL OF DOMESTIC TOURISM CLUSTER UNDER CONDITIONS CURRENT LEGISLATION OF UKRAINE

Abstract – The need to create clusters in different sectors of the economy, based on the positions of globalization of society is substantiated. The ways of creating models of functional tourism cluster in conditions of absence legislation of Ukraine, which would allow regulating the establishment and functioning of clusters, and the relationship between the parties is considered. Objectives and functions of government, business, science and civil society for effective interaction in the cluster is defined. Advantages and capabilities of cluster strategy for the region is describe. Attention is paid to the lack of legislation that would regulate the process of creating and managing a cluster at each stage of its existence.

Key words: cluster, model of cluster, strategy of cluster, driven self-organization.

Постановка проблеми. Світова економічна криза стала яскравим прикладом негативних наслідків впровадження застарілих форм і методів управління під час здійснення прогресивної інноваційної діяльності. Це спричинило структурні зміни у сприйнятті та розумінні економічних та соціальних процесів, що відбуваються у суспільстві взагалі та із кожним об'єктом господарювання окремо. У зв'язку із цим виникла необхідність узгодження місії та цілей підприємств із потребами суспільства, при цьому у тісній співпраці із органами влади, тобто кожна окрема територія, регіон або країна мають стати конкурентоздатними у порівнянні із іншими учасниками глобалізованого економічного суспільства, а забезпечувати конкурентоздатність мають усі учасники громади одночасно.

Новою для України перспективною формою взаємодії влади, бізнесу, науки і громадськості може стати їх спільна діяльність в складі територіально-галузових кластерів – добровільних об'єднань взаємодоповнюючих територіальних ресурсів. У даному випадку кластер розглядається не тільки з позиції територіальної близькості природних, матеріальних та людських ресурсів, а й у якості гаранта довіри, взаємодопомоги та взаємодії при спільному виробництві інноваційних товарів та послуг [1]. Особливого значення така співпраця набуває при створенні туристичного кластера, оскільки туристичний продукт є достатньо специфічним товаром та пропонується, як правило, у вигляді пакету послуг, що складається із комбінації різних товарів. У зв'язку із цим виникає проблема управлінського характеру: як створити ефективний функціонуючий туристичний кластер, яким чином забезпечити його роботу та на яких засадах має здійснюватися регулювання його діяльності, щоб забезпечувати конкурентоздатність кластера, при цьому не спричиняти негативного впливу на учасників кластера та не обмежувати їх прав. Таким чином виникає гостра необхідність у наявності функціональної моделі туристичного кластера, яка була б економічно та соціально вигідна для учасників кластера, при цьому відповідала нормам діючого законодавства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемні питання створення та функціонування кластерів описані у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців: А. Маршалла, Б.С. Ястремського, М. Портера, Шишмарьової О.О., Ю.В. Громика, О. Крайник, М. Біль, С. Соколенка, А.Н. Асаула, А.А. Ефремова, В. Шовкалюка та ін. Названі дослідники у своїх працях розкривають актуальність впровадження кластерних моделей управління бізнесом, описують переваги та недоліки кластерів, дають їх характеристики та наголошують на індивідуальності кожної окремої території, а відповідно, і на необхідності індивідуального підходу при аналізі кожного окремого кластера, а також наводять приклади ефективних кластерів у різних секторах господарства. Проте залишаються питання, пов'язані із відсутністю чіткого механізму створення туристичних кластерів, які б враховували інтереси усіх сторін, при цьому підвищували конкурентоздатність території (а не тільки галузі), надавали можливості для зростання та розвитку кожного його учасника, а також могли регулювати свою діяльність, принаймні до того моменту, коли спрацює синергетичний ефект.

Формулювання цілі статті. Метою статті є пошук шляхів створення моделей функціонального туристичного кластера на основі існуючої законодавчої бази України, задля визначення управлінського ядра кластера, здатного забезпечувати доцільність його існування та сприяти підвищенню його конкурентоздатності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз результатів діяльності вітчизняних кластерів [2] свідчить про позитивну динаміку їх створення та функціонування, а також про необхідність подальшого пере-

ходу до кластерних моделей розвитку території. На жаль, механізм реалізації кластера, його створення та функціонування розуміється багатьма науковцями, представниками бізнесу, влади та громадськості неоднозначно, внаслідок чого виникає багато непорозумінь та критичних зауважень. Одним із шляхів вирішення даного питання є створення відповідної законодавчої бази, що зможе регулювати відносини учасників кластера та надавати їм можливості для розвитку. На даний момент найбільшим позитивним зрушенням у даному напрямку є результати засідання Ради підприємців при Кабінеті Міністрів України, на якому одним із головних питань було законодавче та інституційне забезпечення процесу формування та розвитку кластерів в Україні. За підсумками обговорення було вирішено звернутися до прем'єр-міністра України з пропозицією створити за участю представників центральних органів виконавчої влади, неурядових організацій та Ради підприємців при КМУ Міжвідомчу робочу групу з питань розвитку інноваційних кластерів в Україні для розробки проекту Закону України "Про загальні засади формування та розвитку кластерів".

Кластерна стратегія надає регіону велику кількість переваг та можливостей. Очевидною перевагою є можливість для бізнесу, влади та навчально-освітніх закладів працювати спільно над зміцненням місцевої економіки. Така співпраця призводить до більш ефективного використання громадських та приватних ресурсів і допомагає розвивати потужні та динамічні кластери. Кластери ж сприятимуть загальному росту економіки. Кластерна стратегія може також допомогти у вирішенні критичних питань у сфері трудових ресурсів та залучення капіталу, планування та розвитку технічної інфраструктури, розвитку громадських ініціатив.

Проблема створення туристичного кластера має розглядатися виходячи із можливостей, потреб та функціональних обов'язків усіх сторін. Оскільки немає конкретного закону, що має регулювати відносини учасників кластера, то встановити представники якого сектору (влада, громадськість, наука чи бізнес) будуть становити ядро кластера досить важко. Для цього, перш за все, треба усвідомлювати мету та цілі кожного із учасників кластера, їх зацікавленість у спільній діяльності, а вже потім ефект від діяльності кластера для громадськості та території в цілому, при цьому не забувати про те, що кожен член є не тільки партнером один для одного, але й конкурентом. Найбільш зацікавленою стороною у створенні туристичного кластера, як і будь-якого іншого, мають бути представники бізнесу. Саме вони є найбільш активними, оскільки вони постійно змушені шукати нові шляхи для розвитку свого бізнесу, аби мати можливість якісно відрізнитися від конкурентів. Туристичні кластери можуть розвиватися та процвітати тільки за тієї умови, якщо соціально-економічна політика створює середовище, сприятливе для розвитку бізнесу. Місцева адміністрація повинна діяти в інтересах місцевого бізнесу та розвивати політику, спрямовану на залучення та зміцнення підприємницьких структур. Самі підприємці повинні мати можливість впливати на формування місцевого законодавства, пріоритетом якого стало б покращення середовища для розвитку бізнесу та створення нових підприємницьких структур.

Місцева влада може ідентифікувати кластери через дослідження економіки. Втім, влада не повинна брати на себе лідируючу функцію по відношенню до кластера. Замість цього, функція місцевих органів влади має полягати в сприянні проведення зустрічей членів кластера, проведенні дослідження з метою надання допомоги кластера в самовизначенні та формуванні, а також в реагуванні на пріоритети кластера шляхом надання відповідної допомоги.

В процесі впровадження кластерної стратегії необхідним є прояв тривалого лідерства як з боку місцевої влади, так і з боку бізнесу. Лідерам галузі потрібно визначити пріоритети кластера. Лідерство з боку влади полягає в забезпеченні своєчасного реагування на потреби галузі та визнанні пріоритетності кластерів.

Місцеві органи влади можуть використовувати кластерну стратегію по-різному:

– структурувати ініціативи з економічного розвитку з використанням кластерної моделі та координувати діяльність своїх підрозділів через роботу з промисловими кластерами. В той час як місцева влада виступає координатором такої діяльності, як правило, лідери галузі керують кластером. Урядові організації – такі як навчальні та освітні заклади, агентства з економічного розвитку, дослідницькі інститути – також надають серйозну підтримку кластерам. Таким чином, замість залучення трьох організацій з трьома різними та неузгодженими програмами, спрямованими на одну й ту ж галузь чи кластер, такі організації працюють спільно. При такому підході організації працюють з кластерами (а не з окремими підприємствами) для визначення та вирішення ключових питань;

– формування координаційного комітету, що проводить би регулярні зустрічі за участю представників ключових кластерів для обговорення таких актуальних тем, як позитивні та негативні фактори, які впливають на економічний розвиток регіону, визначення потреб в трудових ресурсах та навчальних програмах та що реально може зробити місцева влада для підтримки галузі. До складу комітету можуть увійти представники влади, агенцій з економічного розвитку, навчальних закладів та інші місцеві громадські лідери.

Безпосередня участь місцевої адміністрації в програмі може полягати в таких діях:

- призначення координатора з боку місцевої адміністрації;
- регулярна участь у робочих зустрічах, засіданнях підприємств – членів кластера з метою визначення проблем галузі та вироблення рішень для їх оперативного вирішення;
- створення робочої групи для розробки стратегічного плану розвитку регіону, популяризації ефективних концепцій регіонального розвитку;
- забезпечення інформаційної підтримки заходів та проектів в рамках розвитку кластерів;

– участь в проєкті, спрямованому на підвищення якості місцевої продукції;
– залучення представників підприємницьких структур до формування Програми регіонального розвитку (програми підтримки розвитку галузі на місцевому рівні), складовими частинами якої могли б стати: підвищення рівня підготовки кадрів, тренінги з питань підприємництва, бізнес-інкубатори та консультації з питань розвитку бізнесу; формування кластерів; виділення площ для нових підприємств, покращення середовища для приватних інвестицій, врегулювання/спрощення процедури по наданню дозволів, розгляду документів та ін., податкові пільги для інвесторів, зміцнення місцевого бізнесу, розвиток транспортної інфраструктури, доступність кредитів тощо.

Не треба забувати про значення наукового сектору. Кластерна стратегія має бути спрямована на підготовку спеціалістів із знаннями та навиками, необхідними для зміцнення та розвитку конкурентноспроможних та перспективних підприємств. Кластер має очевидну перевагу перед окремими суб'єктами підприємництва в визначенні пріоритетів в освіті та навчанні в межах регіону. Кластер також дає можливість студентам та працівникам підприємств отримати і загальні, і вузькоспеціалізовані знання та допомагає зорієнтуватися у потребах та можливостях щодо перспектив працевлаштування. Таким чином, студент буде отримувати саме ті знання, що у найбільш повній мірі відповідатимуть потребам регіону.

З розвитком ринку робочої сили і зростанням потреби в добре підготовлених спеціалістах дуже важливою стає для регіону достатня кількість таких спеціалістів. Сьогодні дуже часто компанії приймають рішення про розміщення своїх підприємств в залежності від наявності в тому чи іншому регіоні високоякісної, високопродуктивної робочої сили. Той регіон, який чітко усвідомлює свої сильні сторони та створює умови для співпраці між ключовими галузями промисловості, освітніми та навчальними закладами та іншими постачальниками послуг, має більше шансів забезпечити прогрес у промисловості та забезпечити роботою населення.

З огляду на це, навчальні заклади можуть виконувати такі функції:

– комплекс заходів по підвищенню рівня підготовки спеціалістів у ВНЗ (пропозиції щодо внесення змін в програми викладання, тренінги, практична підготовка). Замість того, щоб створювати по всій країні велику кількість програм з навчання спеціалізованих працівників-виробничників, навчальні заклади можуть працювати з підприємствами галузі для визначення основних потреб в кадрах, розробки навчальної програми та її впровадження в залежності від попиту. Це економить час і навчальним закладам, і підприємствам та допомагає пересвідчитись, що студенти отримують найновіші знання та розвивають необхідні навички.

– участь в проєктах по підготовці пропозицій щодо програми регіонального розвитку, законодавства тощо;

– участь в “мозкових штурмах”, мета яких – знайти шляхи вирішення нагальних проблем, що стосуються підприємств галузі [3].

Громадськість може стати наглядним прикладом результативності роботи кластера – у суспільстві з часом з'являється позитивне бачення роботи кластера, або навпаки, негативне.

Для проведення даних видів робіт можна керуватися законодавчою базою, що регулює діяльність малого та середнього бізнесу, а також соціальними програмами, направленими на розвиток території. Відсутність законодавчої бази, що регулює створення та роботу кластерів не означає, що неможливо взагалі більш-менш правильно регулювати його діяльність. Виходячи з того, що кластер варто розглядати у двох паралелях: як кінцевий результат, та як засіб досягнення конкурентних переваг, а також беручи до уваги, що основним поштовхом для створення кластера є самоорганізаційні процеси, що відбуваються у галузі, то можна стверджувати, що ідеальним управлінським рішенням для регулювання роботи кластера є керована самоорганізація [4]. Керована самоорганізація на прикладі туристичного кластера дозволить здійснювати формальні (на рівні підписання адміністративних угод про співпрацю, надання послуг, підписання меморандумів тощо) та неформальні (у рамках роботи громадської організації (на даний момент реєстрацію кластера можна здійснити лише у рамках створення громадської організації) та суспільства взагалі). Таким чином буде здійснювати обмін інформацією про досягнення та здобутки кожного із учасника кластера, при цьому їх зусилля будуть направлені в одному напрямку.

Висновки. Отже, враховуючи вище зазначене, можна констатувати, що для зміцнення економічної стабільності кожної галузі вітчизняного господарства, вчасності туристичного сектору, та підвищення конкурентних переваг території в цілому, доцільно створювати кластери. На жаль, в Україні відсутня законодавча база, що може цілком регулювати усі процеси, пов'язані із забезпеченням функціональності кластера, проте самоорганізаційна природа кластера дозволяє створити модель такої співпраці, що зможе забезпечити потреби усіх учасників кластера та збільшити конкурентноспроможний потенціал території. У зв'язку із цим тема розробки кластерів потребує подальшого детального розгляду.

Література

1. Шишмарьова О. О. Кластери в економіці України [Електронний ресурс] / О. О. Шишмарьова ; Вінниц. торг.-екон. ін-т КНТЕУ. – Режим доступу: <http://intkonf.org/shishmarova-oo-klasteri-v-ekonomitsi-ukrayini/>
2. Соколенко С. І. Конкурентноспроможність регіону та інноваційні кластери [Електронний ресурс] / С. І. Соколенко. – Т., 2008. – Режим доступу: <http://ucluster.org/sokolenko/2008/06/konkurentospromozhnist-regionu-ta-innovacijny-klastery/>

3. Концепція впровадження кластерної моделі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ppngo.org/sub_page.php?menu=2&id=53&pid=13

4. Пугачева Е. Г. Самоорганизация социально-экономических систем : учеб. пособие / Е. Г. Пугачева, К. Н. Соловьевко. – Иркутск : Изд-во БГУЕП, 2003. – 172 с.

References

1. Shyshmar'ova O. O. Klasteri v ekonomitsi Ukrayiny [Elektronnyy resurs] / O. O. Shyshmar'ova ; Vinnyts'kyu torgovel'no-ekonomichnyy instytut KNTEU. – Rezhym dostupu: <http://intkonf.org/shishmarova-oo-klasteri-v-ekonomitsi-ukrayini/>

2. Sokolenko S. I. Konkurentospromozhnist' regionu ta innovatsiyni klasteri [Elektronnyy resurs]. – Ternopil', 2008. – Rezhym dostupu: <http://ucluster.org/sokolenko/2008/06/konkurentospromozhnist-regionu-ta-innovacijny-klasteri/>

3. Kontsepsiya vprovadzheniya klasternoyi modeli [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.ppngo.org/sub_page.php?menu=2&id=53&pid=13

4. Pugacheva E. H. Samoorganizatsiya sotsial'no-ekonomicheskikh system : ucheb. posobie / E. H. Pugacheva, K. N. Solov'enko. – Irkutsk : Izd-vo BHUEP, 2003. – 172 s.

Надіслана/Written: 27.05.2013 р.

Надійшла/Received: 31.05.2013

Рецензент: д.е.н., проф. Г. Г. Савіна

За зміст повідомлень редакція відповідальності не несе

Повні вимоги до оформлення рукопису
<http://visniktup.narod.ru/rules/>

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Хмельницького національного університету, протокол № 9 від 25.04.2013

Підп. до друку 16.08.2013. Ум. друк. арк. – 36,63. Обл.-вид. арк. – 35,92
Формат 30×42/4, папір офсетний. Друк різнографією
Наклад 100, зам. № 194/13

Тиражування здійснено з оригінал-макету
редакційно-видавничим центром Хмельницького національного університету
29016, м. Хмельницький, вул. Інститутська, 7/1, тел. (03822) 72-83-63
Свідоцтво про внесення в Державний реєстр, серія ДК № 4489 від 18.02.2013 р.